

GODINA II BROJ 1

PSIHOLOGIJA

- Kultura i kognitivni razvoj ●**
- Probabilističko mišljenje kod dece ●**
- Školski uspeh i socijalno-ekonomski položaj ●**
- Ocenjivanje školskog uspeha ●**
- Interakcija u kliničkom intervjuu ●**
- Uspeh shizofrenih i neurotičnih pacijenata na WB skali ●**
- Organizaciona psihologija ●**

PSIHOLOGIJA
ČASOPIS DRUŠTVA PSIHOLOGA SRBIJE

Uređuje Redakcijski odbor:

Josip BERGER

Čedomir DRAGICEVIĆ

Ivan IVIĆ

Ignjat IGNJATOVIĆ

Predrag OGNJENOVIĆ

Ivan ŠTAJNBERGER

Odgovorni urednici:

Ivan IVIĆ i Predrag OGNJENOVIĆ

Sekretar redakcije

Vera PETROVIĆ

Izdaje Društvo psihologa Srbije, Beograd, Takovska 34.

Izlazi dva puta godišnje. Godišnja pretplata iznosi za zemlju 15 dinara a za inostranstvo 30 dinara. Uplata se vrši na žiro-račun broj 608—8—1144—5

PSIHOLOGIJA

GODINA II BROJ 1

1968.

BEOGRAD, MART 1969.

Sadržaj

<i>P. M. Greenfield i J. S. Bruner:</i> Kultura i kognitivni razvoj	247
<i>E. Fischbein, I. Pampu i I. Manzat:</i> Probabilističko mišljenje kod dece: razvoj pojma šanse	266
<i>L. Zorman:</i> Uticaj socijalno-ekonomskog stanja učenikove porodice na školski uspeh i nastavak školovanja	279
<i>R. Đorđevski:</i> Ocene učenika i učenica iz pojedinih predmeta	288
<i>T. Grgin:</i> Strogost—blagost muških i ženskih ocenjivača u početnim razredima osnovne škole	303
<i>V. Konečni:</i> Interakcija u kliničkom intervjuu: manipulacija nekih formalnih varijabli	308
<i>M. Kostić i B. Ivković:</i> Upoređenje kvantitativnih rezultata na Wechsler-Bellevue skali inteligencije, forma I, dobijenih ispitivanjem grupe shizofrenih i grupe neurotičnih pacijenata	324
<i>S. Milošević, S. Vučirić i M. Topalov:</i> Uticaj gustine signala i kratkih odmora na efikasnost inspekcije	332
<i>K. Momirović:</i> Određivanje psiholoških tipova iterativnom primjenom modifikirane Q-metode faktorske analize	343

PREGLED

<i>M. Guzina:</i> Organizaciona psihologija	347
<i>M. Guzina:</i> Ispitivanje uticaja organizacije na stavove i ponašanje radnika	352

PRIKAZI

<i>T. Tomeković:</i> Problem participacije radnika u radu preduzeća (sa Kongresa za primenjenu psihologiju u Amsterdamu)	361
<i>R. Rosandić:</i> Žan Pijaže — Psihologija inteligencije	364
<i>I. Ivić:</i> A. N. Leontijev — Problemi razvoja psihe	365
<i>M. Guzina:</i> V. Vajt — Čovek organizacije	367
<i>A. Bukvić:</i> C. Good, D. Scates — Metode istraživanja u pedagogiji, psihologiji i sociologiji	369
<i>I. Ivić:</i> Psihologija u Rumuniji	371

VESTI

XVI Međunarodni kongres za primenjenu psihologiju. Iz Međunarodnog udruženja za naučnu psihologiju. Simpozijum o proučavanju mozga i ljudskog ponašanja. »Revija za psihologiju«. Štampanje materijala sa III kongresa psihologa Jugoslavije	375
---	------------

In memoriam

Vladimir Jakovljević	379
--------------------------------	-----

* cited in Psychological Abstracts, Vol. 44, No 9, Sep 1970; abs. number 14750 under Therapeutic Process (action)

Содержание

П. М. ГРИНФИЛДА И ДЖ. С. БРУ- НЕР: Культура и умственное раз- витие	247
Е. ФИШБЕИН, И. ПАМПУ И И. МАН- ЗАТ: Пробабиллистическое мышление у детей: развитие понятия шанса	266
Л. ЗОРМАНН: Влияние социально-эконо- мического состояния семьи ученика на его успеваемость и дальнейшее учение	279
Р. ДЖОРАЖЕВСКИ: Баллы учеников и учениц по отдельным предметам	288
Т. ГРГИН: Строгая и мягкая оценка мужских и женских учителей в низ- ших классах начальной школы	303
В. КОНЕЧНИ: Интеракция в клинической беседе: манипуляция некоторых формальных переменных	308
М. КОСТИЧ И Б. ИВКОВИЧ: Сопоставле- ние количественных результатов на шкале для измерения интеллекта по ме- тоду Векслера, форма I, которые по- лучены исследованием групп шизо- френических и невротических па- циентов	324
С. МИАОШЕВИЧ, С. ВУЧИНИЧ И М. ТОПАЛОВ: Влияние частоты сигналов и кратких перерывов на эффектив- ность инспекции	332
К. МОМИРОВИЧ: Определение психологи- ческих типов итеративным приме- нением модифицированного Q-метода факторного анализа	343

ОБЗОР

М. ГУЗИНА: Психология организации	347
М. ГУЗИНА: Исследование влияния орга- низации на установки и поведение рабочих	352

КРИТИКА

Т. ТОМЕКОВИЧ: Проблема партиципации рабочих в работе предприятия на Кон- грессе прикладной психологии в Ам- стердаме	361
Р. РОСАНДИЧ: Жан Пиаже — Психоло- гия интеллекта	364
И. ИВИЧ: А. Н. Леонтьев — Проблемы развития психики	365
М. ГУЗИНА: В. Уайт — Человек орга- низации	367
А. БУКВИЧ: Ц. Гуд, Д. Скейтз — Ме- тоды исследования в педагогике, пси- хологии и социологии	369
И. ИВИЧ: Психология в Румынии	371

ХРОНИКА

XVI Международный конгресс приклад- ной психологии. Из Международной ассоциации научной психологии. Сим- позиум об изучении мозга и поведе- ния человека. „Психологический жур- наль“, Материалы III конгресса пси- хологов Югославию.	375
--	-----

IN MEMORIAM

Владимир Яковлевич	379
--------------------	-----

Contents

P. M. Greenfield and J. S. Bruner: Culture and Cognitive Growth	247
E. Fischbein, I. Pampu, and I. Manzat: Pro- babilistic Thinking in Children: Develop- ment of the Chance Concept	266
L. Zorman: Influence of Parental Socio-Eco- nomic Status on a Pupil's Scholastic Achievement and Course of Further Edu- cation	279
R. Đorđevski: School Ratings Given to Schoolboys and Schoolgirls in Certain Subjects	288
T. Grgin: Rigour-Leniency in Male and Fe- male Examiner in the Initial Grades of Elementary School	303
V. Konečni: Interaction in the Clinical In- terview: Manipulation of Certain Formal Variables	308
M. Kostić and B. Ivković: Comparative Ana- lysis of Scores on the Wechsler-Bellevue Intelligence Scale, Form I, Obtained by Testing a Group of Schizophrenic and a Group of Neurotic Patients	324
S. Milošević, S. Vučinić, and M. Topalov: Influence of Signal Density, and of Brief Rest Periods on Efficacy of Inspection	332
K. Momirović: Determination of Psychologi- cal Types by Iterative Application of a Modified Q-Method of Factor Analysis	343

SURVEY

M. Guzina: Organizational Psychology	347
M. Guzina: Investigation of the Influence of Organization on Attitudes and Beha- viour of Workers	352

REVIEWS

T. Tomeković: Problem of Workers' Parti- cipation in the Operation of Companies at the Congress of Applied Psychology in Amsterdam	361
R. Rosandić: Jean Piaget — The Psychology of Intelligence	364
I. Ivić: A. N. Leontiev — Problems of Men- tal Development	365
M. Guzina: W. Whyte — Organization Man	367
A. Bukvić: C. Good and D. Scates — Me- thods of Research, Educational Psycho- logical, Sociological	369
I. Ivić: Psychology in Romania	371

NEWS

The XVI-th International Congress of Ap- plied Psychology. From IUPS. Symposium on Brain Research and Human Behavior. »Psychological Review«. Publication of Proceedings of 3th Yugoslav Congress of Psychologists	375
---	-----

IN MEMORIAM

Vladimir Jakovljević	379
----------------------	-----

INTERAKCIJA U KLINIČKOM INTERVJUU: MANIPULACIJA NEKIH FORMALNIH VARIJABLI¹⁾

Vladimir KONEČNI, Beograd

Pažnja koja se zadnjih godina obraća na raznovrsne formalne aspekte intervjua, dijagnostičkog i terapijskog, empirijski je derivat, koji je u retrospektivi moguće trasirati do dva šira teorijska izvora. Prvi je moderna teorija učenja, što je već ustaljen naziv za poboljšanu i eksperimentalno proverenu verziju Hullove (Hal, 8) teorije potkrepljenja, a drugi je socijal-psihološka reformulacija nekih odavno poznatih konstrukata, u prvom redu konstrukata socijalne uloge. Veza između ovih molarnih postavki i molekularnih psiholoških problema, kakva je analiza formalnih aspekata intervjua, obezbeđena je preko (a) »psihološkog modela« kao antipoda pojmu »mentalne bolesti« i psiho-analitičke represivne teorije, i putem (b) demistifikacije psihoterapeutske procesa.

Psihološki model negira postojanje potisnutih impulsa i konflikata na nivou nesvesnog, negira hipotezu o slojevima. Simptomi nisu distorzirano prажnjenje blokiranih impulsa, već su neadaptivne navike čije se formiranje mora tumačiti kao i formiranje svih ostalih navika, dakle procesom (»pogrešnog«) učenja. »Neuroza se vlada po zakonima navika«, citira Wolpe (Uolpi, 20) N. Fentona (Fenton). »Otkloniti simptom znači otkloniti poremećaj«, dodaje Eysenck (Ajzenk, 5). Ovakav pristup eksplicitno zahteva novu psihološku klasifikaciju poremećaja, koja će se zasnivati na opštim šemama pozitivnih i negativnih (averzivnih) stimulusa i potkrepljenja, u jednu od kojih bi se svaka individualna istorija uslovljavanja mogla uklopiti.

Adaptivnost navika i sistema navika, t.j. kompleksnijih oblika ponašanja jedne individue, ocenjuje se u svetlu njihove socijalne funkcionalnosti; pozitivna istorija uslovljavanja treba da omogući individui takav repertoar izvođenja aktova ponašanja koji će rezultovati u potkrepljenju individuinih kritičnih oblika ponašanja (specijalizovani oblici ponašanja naučeni da bi, kad se upotrebe, pribavili potkrepljenje za vitalne socijalne i biološke aktivnosti — funkcije, i postigli redukciju nagona u Hullovom smislu). Zato Ferster (Ferster, 6) zahteva »funkcionalnu analizu čovekovog ponašanja u socijalnoj ekologiji«. Implicitno je ovde da se radi o učenju socijalne uloge, jer vero-

¹⁾ Ovaj izveštaj se temelji na diplomskom radu sa istim naslovom, čiji čitav, daleko širi obim autor nema pretenzije da prikaže. Autor duguje zahvalnost psihologu J. Bergeru za savete u svim fazama rada, kao i dr Ignjatoviću (odeljenje »G«) i dr Petroviću (Centar za profesionalnu orijentaciju), koji su dozvolili intervjuisanje svojih pacijenata, odnosno klijenata, i obezbedili idealne uslove za rad.

vatnoća događanja akta ponašanja koji treba da dovede do potkrepljenja »... zavisi od subjektove procene svoje sposobnosti da elicitira potkrepljenje putem načina na koji manifestuje svoju ulogu« (Bandura, 2). Očigledno je da je bitno učenje adekvatne uloge, a ne učenje izolovanih aktova ponašanja.

Demistifikacija psihoterapije proističe iz navedenih postavki. Moderna era lečenja psihopatoloških poremećaja uzela je za svoj instrument — govor, a za svoju situaciju — dijadnu interakciju, intervju. Instrument, govor, je demistifikovan tako što je teoretski konceptualiziran kao verbalno ponašanje [Skinner, (Skinner, 19)], koje se, kao i svako drugo ponašanje, može podvrgnuti intenzivnoj analizi zasnovanoj na teoriji učenja, uključujući i mogućnost verbalnog uslovljavanja. Situacija, dijadna interakcija, je uticanje u cilju korekcije stanja klijenta, a uticaj je socijalne prirode i njegov je pravac određen socijalnim ulogama učesnika, tako da psihoterapija operacionalno definisana predstavlja »... proces modifikacije ponašanja koji se odigrava između dvoje ljudi, od kojih je jedan od društva nazvan terapeutom, a drugi pacijentom ...« (Krasner, 11).

Istraživanja verbalnog ponašanja subjekata i prirode intervjuja postavljena su u takav okvir i mogla bi se grubo podeliti u dve tesno povezane grupe. U jednoj grupi su istraživanja koja se odnose na primenu tehnika operantnog verbalnog uslovljavanja u terapiji različitih formi verbalne deficijencije: insuficijencije, mahom putem Skinnerove metode sukcesivnih aproksimacija (Salzinger et al., 16) — rad sa decom sa teškim govornim poremećajima; Ferster i DeMyer (Demajer, 6), uvod za — rad sa autističkom decom; Goldiamond (7) — rad sa mucavcima, itd.). U drugoj grupi su istraživanja mogućnosti manipulacije varijabli verbalnog ponašanja u cilju povećanja efikasnosti korektivnog uticaja u terapeutskom intervjuu, i ovo je daleko širi aspekt koji nas ovde više interesuje. Bitni momenti bi se mogli rezimirati na sledeći način: (a) Intervju, dijagnostički i terapeutski, je dijadna interakcija u psihološkoj situaciji, u kojoj je intervjuer socijalni stimulus za subjekta i potencijalni emiter socijalnih potkrepljenja; (b) intervjuerov cilj je da od subjekta dobije relevantne informacije, i on može da proces dobijanja informacija učini efikasnijim ako pravilno administrira svoje verbalne i motorne intervencije; (c) funkcionišući kao »mašina za potkrepljivanje«, programirajući svoje intervencije, intervjuer preciznom shemom pozitivnih i negativnih socijalnih potkrepljenja (verbalnih i motornih) postepeno navodi subjekta na razgovor o određenoj, dijagnostički interesantnoj oblasti, i ovo predstavlja modifikovani metod sukcesivnih aproksimacija; (d) pošto se pokazalo da povećana upotreba određenih kategorija reči od strane subjekta dovodi do niza pozitivnih efekata (Krasner et al., videti u daljem tekstu), potkrepljivanjem je moguće povećati tu upotrebu (uticaj na formalne varijable; »verbalno uslovljavanje je sistematična upotreba socijalnih potkrepljenja koja utiču na verovatnoću sa kojom će osoba na koju se utiče emitovati određeno verbalno ponašanje« — Krasner, 11); (e) neophodno je da intervjuer bude vrlo elastičan u radu sa različitim subjektima kako bi mogao da varira oblik, intenzitet i frekvenciju svojih potkrepljenja, da ih »dozira« u skladu sa pretpostavljenom vrednošću koju različiti subjekti pridaju određenom potkrepljenju i samoj psihološkoj situaciji pomenutoj pod (a); (f) po svemu sudeći, subjektova percepcija psihološke situacije (što je izvanredno analizirao Rotter, (Roter, 15) i intervjuera kao emitera potkrepljenja, kao i njegova percepcija odnosa između uloge klijenta i intervjuerove (terapeutove)

socijalne uloge, predstavlja jedan multipli faktor koji ima kumulativan efekat na subjektovo verbalno i drugo ponašanje.

Istraživački naponi se dalje koncentrišu na ispitivanje onih aspekata verbalnog ponašanja i uslovljavanja čije proveravanje u suštini predstavlja objektivnu analizu psihoterapeutskog procesa. Pregled varijabli čiju su manipulaciju autori smatrali značajnom ukazuje na uzlaznu tendenciju ka sve većoj kompleksnosti. Težeći da postignu rigidnu eksperimentalnu kontrolu, prvi istraživači (Taffel, 1955, videti u 11) su suviše uproščavali nacrt i brkali operantno uslovljavanje sa diskriminacionim učenjem; nešto kasnije, međutim, Salzinger i Pisoni (Salzinger i Pizoni, 1958, u 11) već potkrepljuju reči i rečenice koje se odnose na unapred određen sadržaj (što subjekt naravno ne zna), a Adams i Hoffman (1960, u 11) potkrepljuju samo one reči koje se odnose na ličnost subjekta. Važna istraživanja su izveli Ullmann et al. (1963, u 14) i Ullmann et al. (1963, u 11), koji su između ostalog zaključili da je uslovljavanjem emocionalnih reči ne samo povećana frekvencija upotrebe ovih reči, nego su emocionalne reči postale i prijatnije, što je dalje bilo praćeno vaneksperimentalnim sniženjem anksioznosti i kooperativnijim stavom u grupnoj psihoterapiji. Metodološki, važan je momenat da stav eksperimentatora postaje sve fleksibilniji, dok je u početnim istraživanjima emisija potkrepljenja smatrana boljom ako je bila maksimalno depersonalizovana, »... analogna tačno izmerenim komadima hrane ...«, kako kaže Krasner (11).

Zatim slede ispitivanja korelata uslovljivosti. Cairns i Lewis (Kerns i Luis, 4) našli su da se zavisna deca lakše verbalno uslovljavaju; Sarason i Campbell (Kembl, 17) su pokazali da se anksiozni subjekti takođe lakše verbalno uslovljavaju, i interpretirali da je razlog za ovakav nalaz osećanje nesigurnosti koje ove subjekte čini rezponzivnijim na socijalno potkrepljenje.

Sa druge strane, grupa okupljena oko Rogersa (Rodžers) se zalagala za objektivnu analizu sadržaja i prirode terapeutskog intervjua, a ubrzo su sledili mnogi slični pokušaji (Gill et al., Pittenger et al., Coleman et al. — sve u 12; Jarrett, 9, itd.).

Ovako svestrana analiza različitih aspekata verbalnih faktora u intervjualnoj interakciji, kao i opšta klima objektiviziranog tretiranja psihoterapije, morala je ranije ili kasnije da uključi i analizu formalnih, nesadržinskih varijabli jer one predstavljaju onu osnovnu strukturu intervjua od koje zavise sve ostale njegove »funkcije«; one su skelet na koji se nadograđuje sadržaj, i zato je metafora da proučavanje formalnih varijabli predstavlja proučavanje anatomije intervjua, sasvim umerena. Lennard i Bernstein (Bernštajn, videti u 12) smatraju da su istraživači na polju psihoterapije »... bili suviše uporni u svom traganju za suptilnim nijansama psihoterapije, bez da su prethodno uzeli u obzir očiglednije ... pojave i osobine ... većeg obima ...«.

Formalna analiza se, u poređenju sa analizom Rogersovog tipa, odnosi na nešto drugačije probleme. Krasner i Ullmann navode da se analiza formalnih varijabli (videti dole navedene radove »oregonske grupe«) odlikuje najviše time što se varijable namerno (programirano) manipulišu, nasuprot Rogersu koji istražuje naturalistički proces. Za početak dugujemo Chappleu (Čepl) i, naročito, dugoj seriji istraživanja koja su vršili Matarazzo i Saslow (Mataraco i Soslou) sa mnogobrojnim saradnicima sa Univerziteta u Oregonu. Smisao formalne analize počiva, kao što je rečeno, na faktu da je (a) verbalno ponašanje veoma važan aspekt »totalnog« ponašanja, da je (b) utvrđena veza formalnih i sadržinskih varijabli verbalnog ponašanja, i (c) da se

manipulacijom formalnih varijabli može indirektno uticati na »totalno« ponašanje, i znatno obogatiti znanje o karakteristikama dijadne interakcije i prirodi psihoterapeutskog procesa. Ovo je molekularan pristup i adekvatno je opisan kao »mali deo cigli i maltera onoga što će jednom možda biti temelj ... građevine zvane globalna ličnost, psihoterapeutski proces, i slično (Matarazzo et al., 13).

Eksperimentalno je dokazano da je prosečno trajanje verbalizacija (definicija sledi u daljem tekstu) veličina karakteristična za svakog pojedinca, relijabilna je, i gotovo ne varira sa različitim intervjuerima (Saslow i Matarazzo, 1958, videti u Allen et al., 1); na ovo prosečno trajanje se može uticati izmenama u stimulusnoj situaciji i u vrsti potkrepljenja koje daje intervjuer (a) govoreći duže (Matarazzo et al., 13), (b) čuteći (Matarazzo i Saslow, 1958b, videti u 1), (c) upadajući u reč subjektu (Wiens et al., u 1), (d) dajući interpretacije (Kanfer et al., 10) (e) klimajući glavom (Matarazzo et al., u 13), (f) govoreći hmm-hmm (Matarazzo et al., u 1), itd. U ovoj oblasti, dakle, već je oformljen sistem pozitivnih znanja.

U istraživanju koje će ovde biti opisano u globalnim crtama problem je formulisan na sledeći način: (a) ako je moguće vršiti uticaj na verbalno ponašanje subjekata u intervjuu, uzimajući u obzir samo formalne varijable, da li postoje razlike između hospitalizovanih neurotičara i normalnih subjekata u pogledu efekta uticaja, i (b) da li postoji korelacija između ego-snage subjekata, merene Barronovom skalom, i efekta uticaja na verbalno ponašanje subjekata u intervjuu?

METOD

Subjekti

Eksperimentator (E) je intervjuisao ukupno 64 subjekta. Grupa neurotičara se sastojala od 18 subjekata (u daljem tekstu: subjekt = S, subjekti = Ss) hospitalizovanih na odeljenju »G«, pod Avalom. Kriterijum neurotičnosti je bila psihijatrijska dijagnoza, u okviru koje nije vršena dalja klasifikacija. U eksperimentalnoj grupi (NEUR EG) je bilo 13 Ss, a u kontrolnoj (NEUR KG) 5 Ss. Prosečna starost NEUR EG Ss je bila 31;8, u opsegu 21—49 god., sa Mdn od 29 god. Prosečno vreme u hospitalizovanom statusu je bilo 3 meseca. KG je izjednačena sa EG po kriterijumima starosti, obrazovanja (M = 10 god. školovanja), i vremena provedenog u hospitalizovanom statusu, što je bilo poznato pre intervjuisanja. E namerno nije razgledao istorije bolesti.

Grupa normalnih se sastojala od 46 Ss. Intervjuisanje je obavljeno u Centru za profesionalnu orijentaciju u Beogradu. Muški Ss (26) su konkurisali za mesta vatrogasaca u preduzećima, dok su ženski Ss (20) konkurisali za mesta radnica u fabrici radio-delova. Ss su poslani u Centar da bi među njima bila izvršena selekcija. Prosečna starost Ss iz NORM EG (39 Ss) je bila 23;1, u opsegu 16—30 god., sa Mdn od 23;6. NORM KG (7 Ss) je bila izjednačena sa NORM EG po gore navedenim kriterijumima. Obrazovni prosek NORM Ss je bio 9 god. školovanja; svi Ss su završili osmogodišnju školu, što je bio i uslov za konkurisanje.

Instrumenti

Osnovni instrument za dobijanje podataka od interesa za ovo istraživanje je bio sam intervju. Intervju sa svakim S je trajao 21 minut, podeljen u tri segmenta po 7 minuta (segmenti I, II, i III). Svi intervjui su snimani na magnetofonu, što je omogućilo precizno merenje nezavisnih i zavisnih varijabli (NV i ZV) kad su interevjui bili okončani. Ss su pojedinačno dobijali prigodna objašnjenja (različita za NEUR i NORM Ss), tako da nije bilo otpora upotrebi magnetofona. Intervjui su vođeni nedirektivno, uz obilato reflektovanje; naročito se izbegavalo verbalno odobravanje i neodobravanje. Ovo je bila samo jedna od mera predostrožnosti smišljenih da obezbede »čisto« dejtvo NV. U ove je mere takođe spadalo kontrolisano trajanje intervencija (Ei), odsustvo smešenja, klimanja glavom, mrštenja, itd., sem kad je neki od ovih oblika ponašanja bio uveden kao NV (videti u daljem tekstu). Istovremeno, sve je učinjeno da stav E ne bude rigidan i odbojan; S je konstantno bio objekt E pažnje.

Barronova skala ego-snage (ESS, 3) je data da bi se ispitalo da li postoji korelacija između ES i efekta uticaja na verbalno ponašanje NEUR i NORM Ss u intervjuu. Drugim rečima, da li konstrukt ES stoji u vezi sa intenzitetom i pravcem promene merenih formalnih aspekata verbalnog Ss ponašanja pod uticajem potkrepljenja (pozitivnog i negativnog). Uticaj koji se vrši na S u verbalnom uslovljavanju je »kovertne« prirode; ne radi se o odobravanju ili neodobravanju sadržaja. Verbalno uslovljavanje je koncipirano kao »... automatski i nesvestan proces...« Greenspoon (Grinspun), 1954, u 11). Barron je 1956. izabrao 68 MMPI ajtema i statistički utvrdio da se na osnovu subjektovog skora na skali mogu predvideti izgledi za uspešnu psihoterapiju sa njim, odnosno njegova reakcija na psihoterapiju. Barron, međutim, naglašava da se skala može primeniti za procenu adaptivnosti i integriteta, uključujući i normalnu populaciju. Opšti faktor ESS (Barronova koncepcija ES) je kapacitet za integraciju ličnosti. Koliko je ovom autoru poznato, ESS do sada nije bila primenjivana u Jugoslaviji, tako da je za potrebe ovog istraživanja prevedena, a neki ajtemi su zamenjeni. Korektnost ovih izmena je statistički proveravana, a vršena su i neka dopunska ispitivanja (na primer, koreliranje rezultata na skali sa psihijatrijskom prognostičkom procenom); subjektima su takođe administrirani Cornell-index i Ravenove ABCDE serije radi ispitivanja korelacije sa ESS skorovima, ali to su sve specijalni problemi koji prevazilaze okvire koji su planirani za ovaj izveštaj.

Varijable i nacrt

Dve formalne varijable verbalnog ponašanja subjekata su podvrgnute ispitivanju, i to: a) prosečno trajanje verbalizacija (PTV), u dva eksperimentalna uslova (nezavisne varijable A i B), i b) frekvencija upotrebe emocionalnih reči (ER), u jednom eksperimentalnom uslovu (nezavisna varijabla C). Vrsta eksperimentalnog uslova (vrsta NV) je određivala »tip« intervjuja, bez obzira iz koje je EG bio S (NEUR ili NORM). Iz toga sledi da je bilo tri tipa intervjuja. U segmentima I sva tri tipa utvrđuje se operantni nivo (bazalni

nivo) ZV, što je u intervjuima tipa 1 i 2 bilo PTV u sek., a u intervjuu tipa 3 prosečna upotreba ER u minutu. U toku segmenata I, u sva tri tipa intervjuja, svaka Ei je bila tempirana da traje tačno 5 sek. U segmentima II je uvedena NV, i to: u intervjuu tipa 1 (ZV je PTV), E je trostruko produžio svoje verbalne intervencije (NV, A), tako da je svaka Ei bila tempirana da traje tačno 15 sek.; u intervjuu tipa 2 (ZV je takođe PTV), E se ukupno 15 puta za vreme od 7 min. segmenta II namrštio (NV, B), a Ei su trajale po 5 sek. kao i u segmentu I; mrštenja su trajala po 5 sek., a primenjivana su onda kad je bilo sigurno da S gleda E u lice; mrštenja su obavljana isključivo za vreme dok je govorio S (ali nevezano od konteksta), a ne u toku pauza ili za vreme Ei, i bila su pravilno raspoređena na 7 min. trajanja segmenta II; u intervjuu tipa 3 (ZV je upotreba ER), E bi klimnuo glavom uz osmeh kad god bi S izgovorio jednu ER, i to što neposrednije posle izgovaranja (NV C). Po isteku segmenata II, u sva tri intervjuja, prekidano je dejstvo odgovarajućih NV i aktivnost E je bila identična onoj u segmentima I.

Smisao ovakvog segmentisanja (po ugledu na Matarazza) je jasan; u segmentu I se utvrdi operantni nivo ZV, u segmentu II se uvodi NV i ocenjuje njeno dejstvo na ZV, a u segmentu III se prekida dejstvo NV i ocenjuju posledični efekti merenjem nivoa ZV. Sva merenja se vrše po završetku intervjuja sa traka. Uslovi su strogo kontrolisani; upotreba E ponašanja koje predstavlja NV se ograničava samo na segment II. Upravo zbog ovakvog nacrt, u KG je uključen relativno mali broj Ss; osnovan razlog uvođenja KG je bio proveravanje da li sam centralni položaj segmenta II u strukturi intervjuja ne utiče na nivo ZV, s obzirom da su različite NV uvek uvođene u segmentu II. Drugim rečima, da li Ss možda ne govore duže u segmentu II (odnosno koriste više ER) zato što je prošao period zagrevanja (segment I), a još nije došlo do umora (segment III). Da bi se ovo proverilo, E aktivnost je u sva tri segmenta intervjuja sa KG bila identična, i to bez mrštenja, bez smešenja i klimanja glavom, a sve Ei su u sva tri segmenta trajale po 5 sek. Istovremeno, mereni su nivoi PTV i ER kontrolnih Ss u sva tri segmenta (grafikoni br. 1, 2, i 3). Očigledno je da je bio dovoljan po jedan intervju sa članovima KG.

Sa svim Ss NEUR EG je obavljeno po tri intervjuja, i u svakom je uvedena po jedna NV (minimalan razmak između dva intervjuja sa jednim S je bio pet dana). E nije govorio Ss da će biti ponovo intervjuisani; sestra ih je dovodila direktno u sobu gde je obavljano intervjuisanje, a da oni to nisu unapred znali. Cilj ovoga je bio da se spreči »pripremanje govora«, i time, veštačko podizanje operantnog nivoa PTV. Po mišljenju E, pitanje motivacije NEUR Ss nije diskutabilno u kliničkim uslovima. Sasvim je drugačiji slučaj sa Ss NORM EG. Problemi motivacije, spoljne validnosti intervjuja, i teme, rešeni su uzimanjem subjekata-kandidata u Centru za profesionalnu orijentaciju, ali bi svi ovi momenti došli u pitanje kad bi sa svakim NORM Ss moralo da se obavi po tri intervjuja. Stoga je odlučeno da se uzme veća grupa koja će biti podeljena na tri podgrupe; sa svakom od podgrupa je rađen po jedan tip intervjuja. 39 eksperimentalnih NORM Ss je podeljeno u tri podgrupe po 13 slučajnim izborom, jer nije bilo teoretskog osnova da se podela izvrši po nekom drugom kriterijumu. Tako je sa svakim od NORM Ss obavljen po jedan intervju, dok je tip zavisio od podgrupe u koju je S bio uvršćen.

Skorovi na ESS su izračunavani tek po okončanju svih intervjua. Dosađajna istraživanja nisu dala u dovoljnoj meri uniformne rezultate koji bi omogućili da se Ss iz NEUR i NORM EG svrstaju u podgrupe sa većom, odnosno manjom ego-snažom, na osnovu nekog prelomnog skora. Osim toga, (ne) pravilnost raspodele u jednoj od EG bi zavisila od populacije na kojoj je prelomni skor utvrđen. Uzorak je suviše mali da dozvoli uzimanje jednog procenta Ss sa najvišim i sa najnižim skorom, iz svake od grupa, radi poređenja. Stoga je u analizi rezultata primenjen »primitivni«
fifti-fifti metod podela na Ss sa višim ESS skorom ($NEUR_{V_{ess}}$ i $NORM_{V_{ess}}$) i Ss sa nižim ($NEUR_{N_{ess}}$ i $NORM_{N_{ess}}$) ESS skorom.

Operacionalne definicije i relevantni momenti

Prosečno trajanje verbalizacija (PTV) se dobija kad se podeli ukupno vreme tokom koga S govori u toku jednog segmenta sa brojem verbalizacija. Jedna verbalizacija (»verbalna jedinica«) je interval tokom koga S govori, a u toku koga E uopšte ne interveniše verbalno; može se teoretski sastojati od neograničenog broja rečenica, a uključuje i pauze kraće od 5 sek. Verbalizacije su, dakle, odeljene jedna od druge E intervencijama. E interveniše uvek kad pauza pređe 5 sek., bez obzira ko je govorio pre pauze.

Kao emocionalne reči (ER) tretirani su svi glagoli i imenice koji semantički gledano odražavaju emocije, bez obzira da li S upotrebljava ER govoreći o osećanjima drugih lica ili o svojim. Rečenica u kojoj nije bilo ER, ali je bila snažno naglašena emocionalna sadržina, takođe se računala kao poen (poen u smislu: jedna ER).

Ranije je navedeno da su Ei tempirane da traju tačno određeno vreme, što je bio jedan od bitnih uslova eksperimentalne kontrole. Problem je ovde u tome što E mora da se istrenira da »oseća«
temporalnu dimenziju svoje intervencije, i na osnovu tog osećanja planira intervenciju tako da ona ima svoj tok, svoj minijaturni uvod, klimaks, i kraj, u okviru 5 odnosno 15 sek., a da površ svega toga bude relevantna, logična i prirodna. Upotreba štoperice bi činila intervjualnu situaciju artificijelnom i ometala pravilno formulisanje intervencije, tako da štoperice nisu korišćene u samom intervjuisanju. Da bi ispunio ove zahteve nacрта i tehnike intervjuisanja, E je bio prinuđen da se priprema, odnosno trenira u proceni trajanja svojih intervencija (uz pomoć lista reči i rečenica, koristeći štopericu i magnetofon, beležeći trajanje različitih pomoćnih fraza i uzrečica, itd.), što je kasnije omogućilo vrlo precizno odmeravanje trajanja intervencija u intervjuiima.

Što se tiče obrade podataka, sve veličine relevantne za istraživanje su merene sa snimaka intervjua, tako da su preciznim postupkom dobijane individualne Ss vrednosti po segmentima (E je ustanovio određen zvučni signal — lak udarac olovkom o sto u blizini mikrofona — kojim je za vreme intervjua označavao prelaz iz jednog segmenta u drugi). U statističkoj obradi, korišćene su parametarske i neparametarske metode. Unapred je bilo odlučeno da će se nulta hipoteza odbacivati na 0,05 nivou značajnosti.

Hipoteze

Istraživanje je planirano da proveri veći broj glavnih i sporednih hipoteza, za čije navođenje ovde nema dovoljno prostora, tako da će biti reči samo o osnovnim hipotetisanim odnosima.

(1) Hipotetisano je da će NV, A — variranje trajanja Ei od 5 sek. (seg. I), na 15 sek. (seg. II), na 5 sek. (seg. III) — proizvesti odgovarajuće promene nivoa PTV kod Ss (u odnosu 1 : 3 : 1). (2) Hipotetisano je da će NV, B — 15 puta 5-sekundnih mrštenja E (u seg. II) — rezultovati u opadanju nivoa PTV kod Ss u odnosu na operantni nivo. (3) Hipotetisano je da će NV, C — potkrepljenje upotrebe ER klimanjem glave uz osmeh — dovesti do povećane upotrebe ER kod Ss u odnosu na operantni nivo.

Većina sporednih hipoteza, koje su se odnosile na (a) razlike dejstva pojedine NV na NEUR i NORM Ss, na (b) zavisnost intenziteta uticaja na ZV od pripadanja pojedinog S Vess odnosno Ness podgrupa u okviru NEUR i NORM EG, i (c) specifične fluktuacije nivoa ZV po segmentima u zavisnosti od navedenih momenata, zasnivala se na pretpostavci da negativno potkrepljenje i prestanak pozitivnog potkrepljenja imaju veći direktan negativni efekat, i prouzrokuju sporiji »oporavak«, kod NEUR Ss, u poređenju sa NORM Ss, kao i kod Ness podgrupa, u poređenju sa Vess podgrupama. Istraživanje je dalo i izvestan broj rezultata koji nisu bili hipotetisani zbog nepotpunog poznavanja prirode varijabli.

REZULTATI

Kontrolne grupe. Koristeći mahom neparametarske statističke metode (Wilcoxon test (Uilkokson), Mann-Whitney U-test (Man-Uitni) i Kruskal-Wallis jednosmernu analizu varijanse (Uolis), sve iz Siegela (Sigl), 18), utvrđeno je da nije došlo do statistički značajnih fluktuacija nivoa obe ZV (PTV i ER) u kontrolnim uslovima; ovo važi kako za intersegmentne razlike unutar NEUR i NORM KG, tako i za poređenje nivoa ZV u odgovarajućim segmentima između NEUR i NORM KG. Može se, dakle, odbaciti sumnja da su eventualne promene nivoa ovih ZV u intervjuima sa Ss iz EG posledica položaja segmenata u strukturi intervjuja; eventualne promene nivoa ZV u eksperimentalnim uslovima mogu se pripisati uticaju NV.

Eksperimentalne grupe. U tabeli 1 su rezimirani najvažniji podaci dobijeni merenjem ZV; rezultati su dati za NEUR i NORM EG, po segmentima, za sva tri tipa intervjuja. Takođe je navedena karakteristična aktivnost E po segmentima, u raznim tipovima intervjuja. Treba imati u vidu da su sve date vrednosti grupne, dakle, grupne M i SD, dobijene matematički na osnovu individualnih merenja i individualnih M i SD. Svi zaključci su izvedeni na osnovu grupnog trenda, zanemarujući pojedina individualna odstupanja. Takođe se treba podsetiti da se kod NEUR Ss radi o 13 Ss od kojih je svaki tri puta intervjuisan (tri tipa intervjuja), dok se kod NORM Ss radi o 39 EG Ss od kojih je svaki intervjuisan samo po jednom (jedan tip intervjuja), a tip je zavisio od podgrupe u koju je određen S na osnovu slučajnog izbora.

E je postigao veoma zadovoljavajuću tačnost u odmeravanju dužine svojih intervencija. Razumljivo je da svaka Ei nije trajala tačno 5,0 odnosno 15,0 sek., ali su SD bile toliko minimalne (ispod 0,5 sek.), da se činilo nepotrebno da se u ovu tabelu-rezime unesu te vrednosti.

Još treba dodati da je 13 NEUR Ss imalo prosečan skor od 31,07 na ESS (68 stavki-poena) sa SD od 11,72. 39 NORM Ss je imalo prosečan skor od 40,61, sa SD od 5,80. Razlika aritmetičkih sredina je značajna na 0,01 ($t = 3,76$ za $df = 50$). Između tri podgrupe NORM Ss nije bilo značajne razlike.

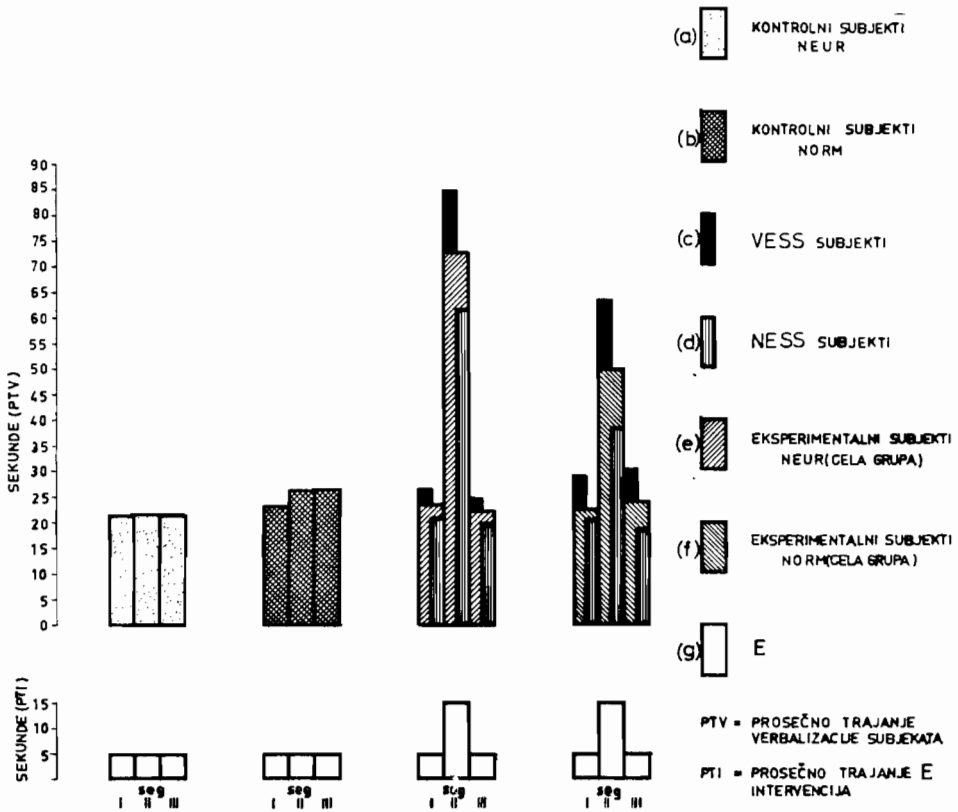
Tabela 1.

Tip inter- vjua	seg.	merene ZV	aktivnost E	NEUR Ss		NORM Ss	
				M	SD	M	SD
1	I	PTV	Ei po 5 sek.	23,26	13,52	22,62	9,46
	II	PTV	Ei po 15 sek.	72,63	39,82	49,87	20,79
	III	PTV	Ei po 5 sek.	22,11	10,64	24,02	10,29
2	I	PTV	Ei po 5 sek.	25,05	12,12	27,15	6,49
	II	PTV	Ei po 5 sek. 15 mrštenja	13,50	7,67	22,71	5,87
	III	PTV	Ei po 5 sek.	18,92	8,43	24,39	5,68
3	I	ER	Ei po 5 sek.	13,50	7,94	14,30	6,52
		PTV		24,36	11,49	24,51	6,97
	II	ER	Ei po 5 sek. klimanje gla- vom uz os- meh posle svake S ER	25,50	10,72	29,15	5,33
		PTV		31,85	11,17	29,37	5,48
	III	ER	Ei po 5 sek.	21,33	8,49	28,30	5,74
		PTV		29,00	9,80	28,20	5,85

Intervju tipa 1 — NV, A (Graf. br. 1). (1) Nije nađena značajna razlika između NEUR i NORM operantnih nivoa PTV ($t < 1,00$); (2) u segmentu II, NEUR i NORM EG značajno produžuju svoje PTV u odnosu na operantni nivo, u odnosu ne bitno različitom od odnosa produženja Ei (NEUR Ss produžuju za 3,11 puta, a NORM Ss za 2,20 puta); (3) u segmentu III (Ei su ponovo po 5 sek.), NEUR i NORM Ss u značajnoj meri skraćuju svoje PTV, ali dok PTV NEUR Ss pada čak ispod operantnog nivoa, PTV NORM Ss ostaje značajno iznad operantnog nivoa; (4) NEUR i NORM Vess Ss imaju duže PTV u svim segmentima u poređenju sa odgovarajućim Ness Ss; (5) dok u NEUR EG Vess Ss produžuju svoje PTV više nego što to čine Ness Ss (seg. II), kod NORM EG nema razlike u procentu produženja između Vess i Ness Ss; (6) u segmentu III, PTV Vess i Ness Ss NEUR EG pada ispod odgovarajućeg operantnog nivoa, dok PTV Vess i Ness Ss NORM EG ostaje iznad operantnog nivoa, dakle, slično kao i kod celih, »nerazbijenih« grupa (videti Graf. br. 1); kao najopštiji zaključak može se navesti da NORM Ss, u poređenju sa NEUR Ss, imaju usklađeniji nivo PTV; govor NORM Ss je sklon da ostane na uobičajenom nivou, manje fluktuirira od ekstrema do ekstrema — na njega produženje, odnosno skraćenje, Ei manje intenzivno utiče.

G R A F I K O N br 1

Intervju 1: PTV za kontrolne i eksperimentalne grupe NEUR i NORM

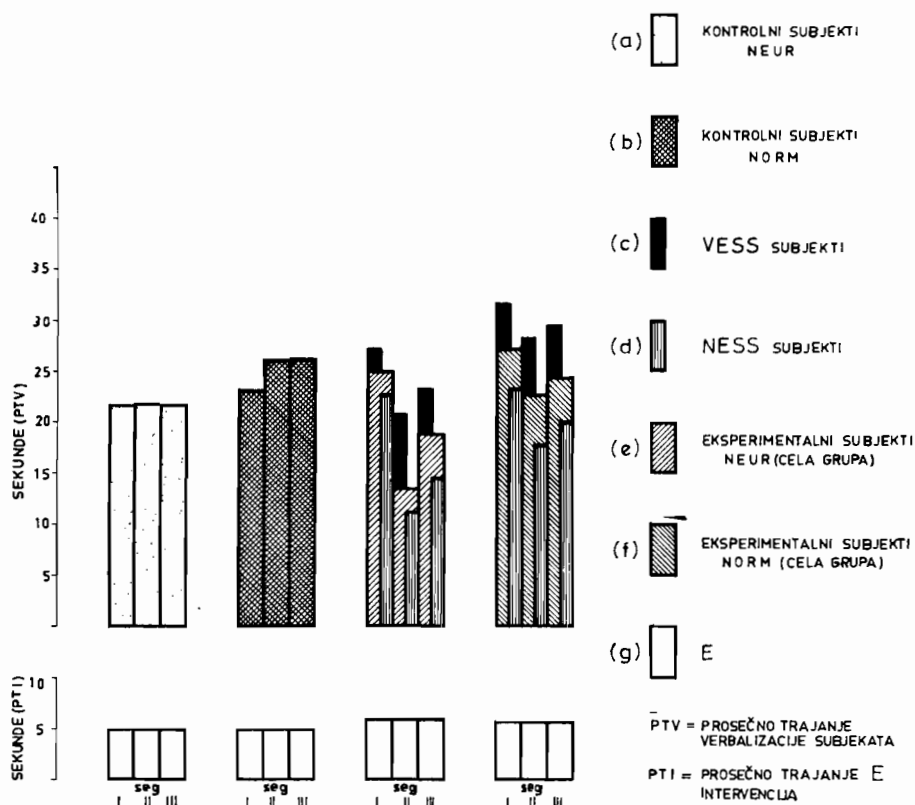

(c),(d),(e),(f) : (e) i (f) široki stubovi predstavljaju rezultate celih grupa NEUR i NORM dok (c) i (d) uski stubovi predstavljaju iste grupe podeljene na VESS i NESS subjekte.

Intervju tipa 2 — NV, B (Graf. br. 2). (1) Ponovo nije nađena značajna razlika između operantnih nivoa PTV NEUR i NORM EG (Mann-Whitney $U = 56, p > 0,05$ pod H_0); (2) sa sigurnošću je utvrđeno da mrštenje deluje inhibitory na PTV svih Ss, i iz NEUR i iz NORM EG; (3) takođe je utvrđeno da posle prestanka delovanja averzivnog stimulusa, svi Ss ponovo pro-

G R A F I K O N br 2

Intervju 2 : PTV za kontrolne i eksperimentalne grupe NEUR i NORM

(c)(d)(e)(f) : (e) i (f) široki stubovi predstavljaju rezultate celih grupa NEUR i NORM, dok (c) i (d) uski stubovi predstavljaju te iste grupe podjeljene na VESS i NESS subjekte.

dužuju svoje PTV, ali da nijedan ne dostiže svoj operantni nivo; (4) dalje je utvrđeno da NEUR Ss značajno više opadaju pod dejstvom averzivnog stimulusa u pogledu PTV nego NORM Ss, kao i da se posle prestanka dejstva averzivnog stimulusa statistički značajno manje oporavljaju; (5) mada ne na nivou statističke značajnosti, uočena je tendencija da u obe EG, a znatno više u NEUR EG, Vess Ss u pogledu PTV manje opadaju pod dejstvom aver-

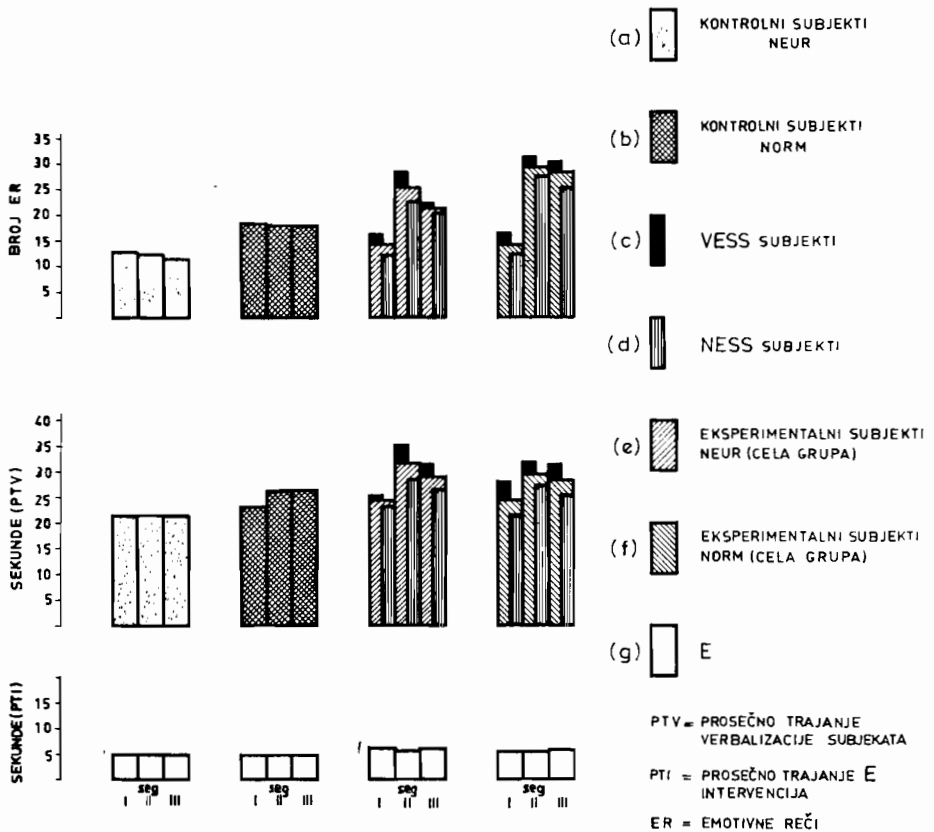
zivnog stimulusa nego Ness Ss; (6) Kruskal-Wallis jednosmernom analizom varijanse upoređeni su segmenti četiri podgrupe (NORM_{Vess}, NORM_{Ness}, NEUR_{Vess}, NEUR_{Ness}), da bi se razmotrilo kombinovano dejstvo dva učestvujuća faktora (neurotičnost-normalnost i veća ES — manja ES) na zavisnu varijablu — PTV, pod uticajem averzivnog stimulusa — mrštenja, a zatim su upoređeni i segmenti III za ove četiri podgrupe. Za segmente II. $H \geq 24,46$, a za segmente III $H \geq 22,15$; u oba slučaja $p < 0,001$ pod H_0 , koja se odbacuje. Averzivni stimulus — mrštenje — diferencira četiri podgrupe po postavljenom kriterijumu — PTV, i uspostavlja sledeću hijerarhiju: NORM_{Vess}, NEUR_{Vess}, NORM_{Ness}, NEUR_{Ness}, gde prvo mesto označava optimalnu kombinaciju dva učestvujuća faktora u pogledu asertivnog reagovanja na averzivni stimulus. Dok je kombinacija NEUR_{Ness} statistički ubedljivo najnepovoljnija, mesta dva srednja člana ne mogu se u tolikoj meri fiksirati: navedeni redosled se zasniva na poređenju dela varijanse koji su NEUR_{Vess} i NORM_{Ness} pojedinačno vezali, dok direktno poređenje ove dve podgrupe ne daje statistički značajne razlike, tako da je pitanje i dalje otvoreno.

Intervju tipa 3 — NV C (Graf. br. 3). (1) Između NEUR i NORM EG nije nađena značajna razlika u pogledu operantnog nivoa upotrebe ER; (2) utvrđeno je da socijalno (motornog tipa) potkrepljivanje Ss upotrebe ER dovodi do značajnog povećanja upotrebe ER (za približno dva puta — videti Graf. br. 3); putem operantnog verbalnog uslovljavanja može se uticati na frekvenciju upotrebe ove kategorije reči; (3) poređenjem NEUR i NORM EG po stepenu uslovljenosti (povećanju upotrebe ER), nije utvrđena statistički značajna razlika u efektu potkrepljivanja; (4) u segmentu III, gde upotreba ER ponovo nije potkrepljivana, došlo je do izvesnog smanjenja upotrebe ER kod obe EG; dok je kod NEUR EG ovo smanjenje bilo značajno u odnosu na segment II, kod NORM EG pad nije bio značajan; (5) karakteristično je da je kod obe EG upotreba ER u segmentu III ostala na statistički značajno višem nivou od odgovarajućeg operantnog nivoa, i to kod svih Ss; (6) u okviru obe EG, Vess Ss su u svim segmentima koristili više ER nego Ness Ss; razlike u nivou upotrebe ER, pa prema tome ni u stepenu »uslovljivosti«, nisu ni u jednom segmentu statistički značajne između Vess Ss i Ness Ss, unutar NEUR i NORM EG.

Pri obradi rezultata, uočeno je da je potkrepljivanje upotrebe ER imalo i sekundaran efekat koji nije bio hipotetisan; Ss su, po svemu sudeći, »shvatili« motorno potkrepljenje upotrebe ER (u seg. II) i kao globalno odobravanje, tako da su u statistički značajnim razmerama produžili svoje PTV, što je prikazano na Graf. br. 3. U segmentu III, i kod NEUR i kod NORM Ss, došlo je do značajnog opadanja u odnosu na segment II, ali je nivo PTV obe EG ipak ostao značajno iznad operantnog.

Od mnogobrojnih ostalih rezultata koji su dobijeni, biće pomenuti, u najkraćim crtama, još samo neki. Tako je analizom segmenata I (dakle pre uvođenja NV) tri intervju sa NEUR Ss, utvrđena velika relijabilnost PTV za većinu Ss (r za segmente I intervju 1 i 2 je 0,95, $r_{1-3} = 0,91$, $r_{2-3} = 0,92$). Slične rezultate dobili su i Matarazzo et al. (13). Drugim rečima, većina ljudi, pored ostalih idiosinkrastičnih osobina svog govornog stila, ima tendenciju

G R A F I K O N br 3

Intervju 3: PTV i ER za kontrolne i eksperimentalne grupe
NEUR i NORM

(c),(d),(e),(f) : (e) i (f) široki stubovi predstavljaju rezultate celih grupa NEUR i NORM dok (c) i (d) uski stubovi predstavljaju te iste grupe podeljene na VESS i NESS subjekte.

da se izražava u verbalnim jedinicama određene dužine. Dalje je utvrđeno, takođe analizom segmenata I — operantnih nivoa, da Ss čije je PTV duže upotrebljavaju više ER (bez obzira na ukupnu dužinu verbalnog produkta). Ovaj nalaz može da posluži kao dopunsko objašnjenje za gore naveden sekundarni efekat motornog potkrepljenja upotrebe ER.

DISKUSIJA

Relativno kompleksna analiza kojoj su rezultati podvrgnuti, a od koje su ovde bili prikazani samo fragmenti, omogućila je formulisanje većeg broja zaključaka. Deo istraživanja koji je zamišljen kao replikacija ranijih studija (trostruko produženje Ei — Matarazzo et al. u 13, ideja da se uslovljavaju emocionalne reči — Ullmann et al. u 11) dao je rezultate koji su kongruentni sa rezultatima referentnih istraživanja; primenjene su i neke novine u dizajnu, a NV mrštenje i motorno potkrepljenje ER verovatno bi se mogle smatrati bar delimično originalnim.

Može se zaključiti da je poznavanje prirode formalnih varijabli i poznavanje mogućnosti njihove manipulacije snažno »operativno« sredstvo u rukama kliničkog psihologa. Kombinujući svoje uticaje i prilagođavajući ih individualnom slučaju, on utiče na PTV Ss ili na neku drugu formalnu kategoriju čiji su mu poželjni korelati poznati. Zna se da višestruko produženje Ei ima jak direktan uticaj na PTV Ss, ali je takođe poznato da posle naknadnog skraćenja Ei dolazi do drastičnog skraćenja PTV. Ovo bi se moglo nazvati bumerang-efektom. (Višestruko produženje Ei je izgleda suviše direktivna varijabla i izaziva efekte nešto različite od uobičajenih u verbalnom uslovljavanju). Sa druge strane, na motorno potkrepljenje ER su Ss reagovali ne samo povećavajući upotrebu ER nego i produžavajući svoje PTV, koje je ostalo duže i posle prestanka potkrepljivanja. Fakt da Ss koji imaju duže PTV (što znači da E mora ređe da interveniše) koriste više ER, čini mogućnom pretpostavku da je ova pojava posledica potrebe S da pre nego što pređe na osetljivija pitanja za koja je upotreba ER najčešće vezana provede izvesno vreme u »neutralnom« govoru, koji ima karakter pripreme. Kad je PTV kratko, bez obzira što je ukupno vreme tokom koga S govori eventualno dugo, priprema se nikad ne privodi kraju, već se u svakoj od verbalnih jedinica počinje iz početka, tako da se ređe izlazi izvan granica neutralnog govora. Operativno verbalno uslovljavanje, pogotovu u »živom« neartificijelnom intervjuu, nije svestan proces; intervju teče svojim prirodnim tokom, S nema vremena da misli »unazad«, da »hipotetiše« šta se od njega traži. Međutim, iako proces uslovljavanja nije na nivou svesnosti, za njega je potrebna aktivnost i usmerena pažnja. Pažnja S se verovatno najlakše postiže pažnjom E, a potkrepljenje, pozitivno ili negativno, verovatno je najbolji eksponent E pažnje. Tako, na primer, snažan direktan i posledičan uticaj mrštenja na skraćenje PTV, naročito kod NEUR Ss, pokazuje dalekosežne posledice svakog E postupka. Pošto je averzivan stimulus bio mrštenje, dakle motorni akt čiju emisiju E verovatno može manje da kontroliše kod samog sebe nego svoje verbalne intervencije, jasno je da on može i nehotice da izazove neželjene posledice — negativne efekte — u verbalnom ponašanju S. Može se zaključiti da kvantitativne studije rasvetljavaju prirodu formalnih varijabli S govora, ukazuju na mogućnost beneficiane manipulacije, ali i pomažu kliničaru da upozna sebe kao kompleksnog emitera potkrepljenja, što je važno za kliničara, kako kažu Allen et al. (1) »... jer kad pravi dedukcije iz podataka dobijenih od klijenta, on mora da odluči da li je dato ponašanje određeno od klijenta ili od intervjuera...«.

U pogledu razlika između NEUR i NORM Ss, globalno govoreći, pokazalo se da NORM Ss manje fluktuiraju, više se drže svog uobičajenog »govornog stila«, NV na njih manje deluju, mada u očekivanom pravcu. NORM

Ss manje divergiraju od operantnog nivoa i više konvergiraju ka njemu po prestanku delovanja NV. NORM Ss bolje uočavaju situacione zahteve i adekvatnije prilagođavaju svoje verbalno ponašanje, ali bez preterane revnosti. Njihovo povinovanje implicitnim E zahtevima je izgleda pretežno na kognitivnom, a manje na emocionalnom planu, dok je kod NEUR Ss suprotno tačno. NEUR Ss se daleko lakše »ohrabruju« i »razočaravaju«, fluktuiraju od ekstrema do ekstrema.

Čini se opravdanim da se kaže da se ES, merena Barronovom ESS, afirmisala kao faktor gotovo isto toliko važan za uspešnost modifikacije verbalnog ponašanja Ss koliko i neurotičnost-normalnost. Rezultati NEUR_{V_{ESS}} Ss su sličniji rezultatima NORM_{N_{ESS}} nego NEUR_{N_{ESS}}. Izgleda da je pogrešno smatrati da će se Ness Ss lakše uslovljavati, tobož zato što imaju »slabiju volju«; naprotiv, Vess Ss se odlikuju boljim kvalitetom socijalne percepcije i ocenjivanja situacionih zahteva, i racionalnije koriste podatke koje im situacija pruža (»znakovi«, »cues«). Oni pravilnije procenjuju direkciju potkrepljenja, tako da ih njihova uspešnija »obrada« podataka čini angažovanijim i kreativnijim, za razliku od Ness Ss, za koje bi se ukratko moglo reći da se pasivno povinuju u intervju-situaciji.

Summary

INTERACTION IN THE CLINICAL INTERVIEW: MANIPULATION OF CERTAIN FORMAL VARIABLES

V. Konečni, Belgrade

This report is based on an investigation the purpose of which was to further explore the possibilities of modification of formal variables of interviewee verbal behaviour in the clinical/employment interview. Two formal variables of patient/job-applicant speech were subjected to examination: (1) average duration of speech units, in two experimental conditions, and (2) frequency of use of emotional words (operant verbal conditioning procedure). Specific forms of E's verbal and motor behaviour served as experimental conditions. Experimental conditions for (1) were (a) threefold increase of duration of each of E's verbal interventions, and (b) specific number of E's emissions of a particular aversive stimulus — frowning; E was to influence the formal variable (2) by nodding his head and smiling each time when S uttered an emotional word. Hospitalized neurotic patients and normal job-applicants served as Ss; control groups were also included in the design. A marked difference was found to exist in the extent of E's influence upon the formal variables of neurotic and normal Ss' verbal behaviour, respectively; it was also found that the degree to which formal variables could be successfully modified by positive and negative reinforcement was dependent on Ss' ego-strength as measured by Barron's Ess.

Literatura

1. Allen, B. V., Wiens, A. N., Weitman, M., & Saslow, G.: Effects of warm-cold set on interviewee speech. *J. consult. Psychol.* 1965, 29.
2. Bandura, A.: Behavioral modification through modeling procedures, u L. Krasner & L. P. Ullmann (Eds.) *Research in behavior modification*, New York, 1965.
3. Barron, F.: An ego-strength scale which predicts response to psychotherapy, u G. S. Welsh & W. G. Dahlstrom (Eds.) *Basic readings on the MMPI in psychology and medicine*, Minneapolis, 1956.
4. Cairns, R. B. & Lewis, M.: Dependency and the reinforcement value of a verbal stimulus. *J. consult. Psychol.*, 1962, 26.
5. Eysenck, H. J.: Modern learning theory, u H. J. Eysenck (Ed.) *Behaviour therapy and the neuroses*, London, 1960.

6. Ferster, C. B.: Classification of behavioral pathology, u L. Krasner & L. P. Ullmann (Eds.) *Research in behavior modification*, New York, 1965.
7. Goldiamond, I.: Stuttering and fluency as manipulatable operant response classes. (Ibid.)
8. Hull, C. L.: *Principles of behavior*, New York, 1943.
9. Jarrett, F. J.: Silence in psychiatric interviews. *Brit. J. Med. Psychol.*, 1966, 39.
10. Kanfer, F. H., Phillips, J. S., Matarazzo, J. D., & Saslow, G.: Experimental modification of interviewer content in standardized interviews. *J. consult. Psychol.* 1965, 29.
11. Krasner, L.: Verbal conditioning and psychotherapy, u L. Krasner & L. P. Ullmann (Eds.) *Research in behavior modification*, New York, 1965.
12. Matarazzo, J. D.: The interview, u B. B. Wolman (Ed.) *Handbook of clinical psychology*, New York, 1965.
13. Matarazzo, J. D., Wiens, A. N., & Saslow, G.: Studies in interview speech behavior, u L. Krasner & L. P. Ullmann (Eds.) *Research in behavior modification*, New York, 1965.
14. Mowrer, O. H.: Learning theory and behavior therapy, u B. B. Wolman (Ed.) *Handbook of clinical psychology*, New York, 1965.
15. Rotter, J. B.: Some implications of a social learning theory for the prediction of goal directed behavior from testing procedures, u I. G. Sarason (Ed.) *Contemporary research in personality*, Princeton, 1965.
16. Salzinger, K., Feldman, R. S., Cowan, J. E., & Salzinger, S.: Operant conditioning of verbal behavior of two young speech-deficient boys, u L. Krasner & L. P. Ullmann (Eds.) *Research in behavior modification*, New York, 1965.
17. Sarason, I. G. & Campbell, J. M.: Anxiety and the verbal conditioning of mildly hostile verbs. *J. consult Psychol.*, 1962, 26.
18. Siegel, S.: *Nonparametric statistics for the behavioral sciences*. New York, 1956.
19. Skinner, B. F.: *Verbal behavior*, New York, 1957.
20. Wolpe, J.: *Psychotherapy by reciprocal inhibition*, Stanford, 1958.